

Πολιτικές και οικονομικές ιδέες στην εποχή της περεστρόικα

Εισαγωγή (Φορέας σημεία αναφοράς)

Ηγεμονικός πόλος στις ιδεολογικές σχέσεις την εποχή που μας ενδιαφέρει εξακολουθεί να είναι το ΚΚΣΕ και πιο συγκεκριμένα, η μεταρρυθμιστική πτέρυγα του κόμματος.

Η κύρια αντίθεση στην Ρωσία ήταν ανάμεσα στη γραφειοκρατία και το λαό. Ο λαός, ως παραγωγική μάζα ανικανοποίητη από τις παραγωγικές σχέσεις και ως εργατική τάξη πολιτικά καταπιεσμένη αντιδρά κυρίως με τη λεγόμενη παθητική αντίσταση, παρότι η περίοδος σημαδεύεται από μεγάλες απεργίες όπως αυτή των ανθρακωρύχων. Η πολιτική αντίθεση αρχίζει και κείνη να μορφοποιείται αρχίζοντας με αντιγραφειοκρατικές θεωρητικές επεξεργασίες (π.χ. Καγκαρλίσκι) αλλά παραμένει εμβρυακή και δεν θα παίζει αποφασιστικό ρόλο στις εξελίξεις.

Η κυρίαρχη ιδεολογία αποσιωπά πλήρως την βασική αντίθεση. Στο κοινωνικό όλον έτσι όπως παρουσιάζεται δεν υπάρχει παρά η διαδικασία ενοποίησης, που γίνεται από το πολιτικό μονοπώλιο του Κόμματος (πολιτικό επίπεδο) και το Σχέδιο (οικονομικό επίπεδο).

Μ' αυτήν την έννοια ισχύει ο ορισμός της ιδεολογίας ως γενικευτική συνεκδοχή. Το μέρος παρουσιάζεται ως «όλον». Η «νέα σκέψη» της μεταρρυθμιστικής γραφειοκρατίας προβάλλεται ως τέκνο της γενικής ανάγκης και υπηρέτρια του γενικού συμφέροντος. Στην πραγματικότητα, όπως θα δούμε, εξυπηρετεί τις ιδιαίτερες επιδιώξεις της γραφειοκρατικής αυτής ομάδας. (Το πέρασμα από το «πολιτικό μονοπώλιο» του κόμματος σε μια ταξική ανασυνγκρότηση στη βάση της αγοράς που θα εξασφαλίζει και πάλι μια κυρίαρχη θέση στην οικονομία). Απέναντι σε αυτό το κοινωνικό όλον που υποτίθεται ότι εκπροσωπεί, η γραφειοκρατία θέτει το άτομο-πολίτη και το άτομο-εργάτη (σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο αντίστοιχως).

Η σχέση του ατόμου με την κυρίαρχη ιδεολογία εκφράζεται από τη λεγόμενη «θέση ζωής» (γινόμενα ποζίτσια, βλ. Μάρκιν 1989 σ.12, 13). Βαθμολογείται ως δημιουργική, ενεργητική, θετικά παθητική, αρνητικά παθητική και τέλος αρνητι-

κή. Αυτές οι στάσεις-ζήσης αναφέρονται γενικότερα ως στάσεις-απέναντι -στο-σοσιαλισμό. Όπως παλιά, συγκεκριμένα όμως αξιολογούνται ως στάσεις απέναντι στην περεστρόικα.

α) Η κριτική του «παλαιού».

Η μοναδική υπαρκτή αντίθεση που εκφράζεται στο ιδεολογικό επίπεδο είναι η αντίθεση μέσα στους κόλπους της γραφειοκρατίας, ανάμεσα στη μεταρρυθμιστική και τη λεγόμενη συντηρητική πτέρυγα. Οι μεταρρυθμιστές του Γκορμπατσώφ επεκράτησαν στην ηγεσία του Κόμματος, κι έδωσαν έτσι από θέση ισχύος τη μάχη την οποία τελικώς κέρδισαν. Επικράτησε η δική τους κατεύθυνση, παρότι τα πράγματα έγιναν πολύ πιο γρήγορα και πήγαν πολύ πιο πέρα απ' όσα ίσως θα ήθελαν.

Στο επίπεδο των ιδεών, η υπαρκτή αυτή διαμάχη εμφανίζεται ως αντίθεση μεταξύ νέου και παλαιού. Ανάμεσα στην επιτάχυνση της περεστρόικα και την επιμονή στη στασιμότητα, ανάμεσα στον γκορμπατσισμό και στο μπρέζνιεφισμό.

Η νέα θέση αντιπαραβάλλεται με την παλαιά, προτείνεται ως υπέρβαση των αρνητικών του παρελθόντος. Η περεστρόικα, η γλάνοστ, η νόβοι μισλένιε (η αναδόμηση, η διαφάνεια, η νέα σκέψη) αποτελούν ευθέως κριτικές αιχμές κατά του μπρέζνιεφισμού, κατά της στασιμότητας, της αδιαφάνειας κατά της πεπαλαιωμένης δογματικής σκέψης.

Φυσικά η κυρίαρχη ιδεολογία καθώς θα δούμε είναι πάντα έτοιμη να ταυτίσει την εργατική αντίδραση στην περεστρόικα (δηλαδή τα «άτομα-εργάτες» ή τα «άτομα-πολίτες» κατά την τρέχουσα ιδεολογική ρύθμιση) με τις θέσεις της συντηρητικής γραφειοκρατίας (στο γενικό αμάλγαμα των νοσταλγών του παρελθόντος).

Αλλά υπάρχει σ' αυτήν την κριτική του παλαιού ένα άλλο σημείο που θα πρέπει να συγκρατήσουμε γιατί έχει σχέση με το «βάθος» της οικονομικής τομής που σχεδίαζε ο Γκορμπατσώφ. Η κριτική δεν αφορά απλώς τα λάθη του Μπρέζνιεφ (Ο Χρονισώφ, όπως θυμόμαστε, είχε καταγγείλει τα εγκλήματα, τα λάθη, την προσοπολατρεία του Στάλιν, ο Μπρέζνιεφ τον υποκειμενισμό του Χρονισώφ, αλλά κανείς μέχρι τώρα δεν είχε εκτοξεύσει τέτοια ριζική κατηγορία κατά του συστήματος). Διότι ιδεολογικό θεμέλιο του συστήματος ήταν η πρόοδος, και η «στασιμότητα» την αναιρεί. Το γραφειοκρατικό καθεστώς αυτοαποκαλείται προοδευτικό και οι υποστηρικτές του ανά τον κόσμο προοδευτικοί άνθρωποι. Υπόσχεται ανεμπόδιστη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων με το σχέδιο, γρήγορους ρυθμούς, διαρκή άνοδο του βιοτικού επιπέδου. Συνεχή πρόοδος. Βέβαια η στασιμότητα ήταν γεγονός. Το σύστημα είχε «κολλήσει». Άλλο όμως είναι να γίνεται κάτι κι άλλο να βγαίνεις και να το διατυμπανίζεις. Παραβαίνοντας λοιπόν με τέτοιο ανοιχτό πρόπο τον κανόνα των ωφελμιών για το σύστημα αποσκοπούσε και ευφημιζόταν η νέα ηγεσία ετομαζόταν για «βαθείς τομές».

Πράγματι η «επιτάχυνση» που αντιπαρατίθεται στη «στασιμότητα» δεν είναι απλώς ζήτημα ρυθμολογίας, ένα ζήτημα που μπορεί να λυθεί με θέσπιση «υλικών κινήτρων» ή «σολιτιστικές επαναστάσεις». Ο Γκορμπατσώφ, ο Γιακοβλεφ και οι άλλοι είχαν κατά νου μια νέα αντιμετώπιση την οποία και διεκδικούσαν συνεχώς:

«θα πρέπει με θάρρος να βασιστούμε στο νόμο της αξίας και στο μηχανισμό σχέσεων εμπορεύματος-χρήματος». Μιαν άλλη βάση. Το τι ακριβώς εννοούσαν φάνηκε και για τους πιο δύσπιστους με το πρόγραμμα Σατάλιν, τον Μάη του 1990. (Μετάβαση στην οικονομία της αγοράς σε 500 ημέρες: ιδιωτικοποίηση, απελευθέρωση τιμών, περικοπή κρατικών δαπανών στο ελάχιστο κ.τ.λ.).

β) Η αναφορά στη Ν.Ε.Π. ως «λενιντική» νομιμοποίηση.

Η άρνηση του αμέσως προηγούμενου παρελθόντος (της μπρεζνιεφικής περιόδου και πρακτικής) γίνεται όπως πάντοτε με την καθιερωμένη «λενινιστική» νομιμοποίηση. Ο Λένιν στον οποίο αναφέρεται ο Γκορμπατσώφ είναι κυρίως ο «Λένιν» των δημοκρατικών παραδόσεων και της Νέας Οικονομικής Πολιτικής, ένας «Λένιν» προστάτης και σύμμαχος της οικονομικής ανασυγκρότησης και της δημοκρατικής διαφάνειας.

Όντως, κάτω από τις δύσκολες συνθήκες της περικύκλωσης και του εμφυλίου, το Μπολσεβέικο Κόμμα αναγκάστηκε να εφαρμόσει αυτή την Νέα Οικονομική Πολιτική. Να στρέψει δηλαδή την κρατική βιομηχανία προς τις ανάγκες της μικροεμπορευματικής παραγωγής (των αγροτών). Για τη συνοχή της οικονομικής ζωής να χρησιμοποιήσει την αγορά. Το άποιο σχέδιο έπρεπε άρα να συμμορφώνεται σ' αυτή την αγοραία πραγματικότητα. Οπότε βέβαια, η εμβέλεια και η δυνατότητα του περιορίζονται δραστικά. Ο Πρεομπραζένσκι [1922, σ.11, 12] ορίζει τη ΝΕΠ, ως μικτή οικονομία με επικυριαρχία της μικρο-αγροτικής παραγωγής. Εκτός από τις καθαρά κρατικές, υπήρχαν κρατικο-καπιταλιστικές, ιδιωτικές και μετοχικές επιχειρήσεις καθώς και διάφορες κοσπερατίβες (συνεταιρισμοί). Ο Λένιν με τη σειρά του είχε ορίσει την ΝΕΠ, ως πολιτική που αποδέχεται τον οικονομικό ανταγωνισμό στην αγορά, ανάμεσα στο σοσιαλισμό που οικοδομείται και το καπιταλισμό που τείνει να ξαναγεννηθεί.

Γίνεται και μια δεύτερη «εύφημος μνεία». Εξαιρείται η μεταρρυθμιστική προσπάθεια του Χρουτσώφ και οι συνακόλουθες επιτυχίες [βλ. Κουνίτιν, 1988, σ. 373-382], μια προσπάθεια ομοίως βασισμένη σε «λενινιστικές» παραχωρήσεις.

Φυσικά, πρόκειται για τόν συνήθη εκλεκτικισμό της γραφειοκρατίας που αγροτεύει με τοπικά την επαναστατική σκέψη του Λένιν. Αναδρομικά μάλιστα φαίνονται αστείες οι προσπάθειες στη Ρωσία, αλλά και στην Ελλάδα, να δικαιολογηθούν τα έργα και οι ημέρες του Γκορμπατσώφ με σχετικά παραθέματα του ηγέτη της Οκτωβριανής επανάστασης.

Θ' αναφερθούμε λοιπόν σε ορισμένες βασικές πολιτικές και οικονομικές ιδέες, χωρίς τους μανδύες της γραφειοκρατικής νομιμοποίησης (την αναφορά στη θεωρία, τη «συνέχεια» με το Λένιν, τη ρήξη με το μπρεζνιεφισμό). Η πορεία που πήραν τα πράγματα, η «ιστορική αχρήστευση» των γκορμπατσώφικών ιδεών είναι αρκετή για να αναπληρώσει αυτό το κενό.

1. Πολιτικές ιδέες (γλάνοσοτ)

α) Το πολιτικό μονοπώλιο του κόμματος.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα της Σοβιετικής Ένωσης, ηγετική και καθοδηγητική δύναμη της Σοβιετικής Κοινωνίας, ο πυρήνας του πολιτικού της συστήματος, όλων των κρατικών και δημόσιων οργανώσεων είναι το ΚΚΣΕ (Άρθρο 6). Το κόμμα ασκεί την κρατική εξουσία και την πολιτιστική ηγεμονία. Οπότε, μέχρι το πραξικόπημα του Αυγούστου, είναι ο φορέας του επίσημου λόγου, το κέντρο της ηγεμονίας. Έχει στα χέρια του την εκπαίδευση και όλους τους θεσμούς της μαζικής διάδοσης ιδεών.

Η μεταρρυθμιστική πτέρυγα μεσ' αυτό τον αυτόν τον ίδιο τον παλιό μηχανισμό επεχείρησε να επαβάλλει τις μεταρρυθμίσεις: την αναδόμηση, τη διαφάνεια, τη νέα σκέψη.

Όπως όμως είχε προειδαποήσει ο Μανιαβέλι, ακόμα και ένας νέος ηγεμόνας μέσα σε μιά παλιά ηγεμονία είναι ανίσχυρος. Η παλιά κατάσταση των κρατά φυλακισμένο στην παλαιότητα της. Οι εναλλακτικές λύσεις ήταν δύο: είτε η αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία, είτε η συμβουλευτική δημοκρατία της εργατικής τάξης. Η δεύτερη ούτε χαρίζεται, ούτε μεταβιβάζεται εκ των άνω. Έμεινε η πρώτη, η οποία και τελικώς επεκράτησε.

Αλλά για την αστική κοινοβουλευτική δημοκρατία που επιτρέπει την ελεύθερη έκφραση των αστικών συμφερόντων, η γραφειοκρατία δεν ήταν ακόμα έτοιμη. Χρειάζονται να προετοιμάσει τη νέα της θέση στην οικονομία για να έχει μιά καλή εκκίνηση στη συνέχεια. Έτσι στην αρχή τουλάχιστον της περεστρόικα ουδείς τολμά να θίξει το πολιτικό μονοπώλιο του κόμματος.

Αλλά ο πολιτικός πλουραλισμός δεν αποτελεί πλέον το ανάθεμα, το «αδεολογικό όργανο πάλης κατά της κοινωνικής προόδου» - όπως λέγανε πιο παλιά. Κάτι άλλο είχε αρχίσει να αναδύεται στον ορίζοντα και οι απολογητές που σ' αυτά είναι ευαίσθητοι το είχαν «ανθιστεί». Από την οξεία αντίθεση λοιπόν περνάμε σε επιχειρήματα για την μη-αναγκαιότητα του πλουραλισμού. Το πολιτικό σύστημα των «Σοβιέτ» (των γραφειοκρατικών συμβουλίων) - λέγει ο Σαχναζάροφ - έχει τη δυνατότητα να μεταβιβάζει προς τα άνω την πολλαπλότητα των διαφορετικών κοινωνικών συμφερόντων τα οποία το Κόμμα, ως ηγετική δύναμη, οφείλει με τη σειρά του να εναρμονίζει αφηρηλατιόντας την ενότητα σε «ανώτερο επίπεδο».

Δεύτερον, εφόσον πρόκειται για διαφορές και όχι για αντιθέσεις, το μονοκομματικό σύστημα παρουσιάζεται πιο ωφέλιμο και πιο αποτελεσματικό: «Διόλου δεν απορρίπτει ο σοσιαλισμός την ύπαρξη πολλαπλών συμφερόντων. Εν τούτοις, εξακολουθώ να πιστεύω ότι δεν υπάρχει καμιά ανάγκη και ότι δεν είναι σκόπεο να εφαρμόσουμε αυτήν την έννοια που προέρχεται από το καθεστώς της αστικής δημοκρατίας. Ο πλουραλισμός προϋποθέτει όχι μόνον πολλαπλά συμφέροντα αλλά και την πάλη ανάμεσά τους... Ενώ το πλεονέκτημα του σοσιαλισμού είναι ακριβώς ότι δίνει την ευκαιρία να λυθεί το ζήτημα της διανομής του κοινωνικού πλούτου όχι

κατά την πορεία οξείας ταξικής πάλης, ούτε σαν αποτέλεσμα της, αλλά συντονίζοντας τα συμφέροντα στο πλαίσιο μιας μόνης πολιτικής που αντανάκλα τις κοινές - θεμελιώδεις ανάγκες όλων των τάξεων και των στρωμάτων στη σοσιαλιστική κοινωνία [Σαχναζάροφ, 1987, σ. 45].

Σε μια τελείως αντίθετη γραμμή, που δεν αφορά την αφομοιωτική δυνατότητα της πολλαπλότητας αλλά τους εξ' αυτής κινδύνους κινείται ο Κοσολάπωφ [1986, σ. 168]: «Το Κόμμα έχει το πολιτικό μονοπώλιο για να εμποδίζει στενά συμφέροντα κοινωνικών ομάδων να παίρνουν το πάνω χέρι επί των συλλογικών συμφερόντων ολόκληρου του λαού».

Κατά την πρώτη άποψη -του Σαχναζάροφ- το Κόμμα αφομοιώνει τις επιμέρους τάσεις σε μία «γενική θέληση». Το κόμμα, σύμφωνα με τη δεύτερη, είναι η γενική θέληση που σαν τέτοια δεν ανέχεται μερικότητες και υποκειμενισμούς. Διότι η μερικότητας των συμφερόντων, ο υποκειμενισμός και η προσωπολατρεία έχουν ως τελικό αποτέλεσμα «την άρση της πολυμορφίας την αποπροσωποποίηση του λαού» [Κοσολάπωφ].

Είτε έτσι, είτε αλλιώς η γραφειοκρατία όσο ήταν στα πράγματα ήθελε ολοκληρωμένη την ηγεμονία της. Και το 'Όλον και το 'Ένα. Εν-Όλον.

β) Αδιαφανές κράτος, διαφανή άτομα

Εφόσον λοιπόν στο εσωτερικό είναι παραδεκτές μόνον οι διαφορές - στην - ενότητά τους, η δημοκρατική μεταρρύθμιση οριοθετείται διπλά και περιορίζεται στις «δοκιμασιμένες» μεθόδους. Έναντι της αστικής δημοκρατίας και έναντι των νοσταλγών του μπρεζνιεφικού αυταρχισμού προκρίνεται η παλαιά μέθοδος της κριτικής και της αυτοκριτικής, που εμπλουτίζεται τώρα με μία νέα έννοια: τη διαφάνεια, γκλάσνοστ.

Παλαιότερα ο Στάλιν, ο Χρουστσόφ και ο Μπρέζνιεφ χρησιμοποίησαν την πολιτική των αποκαλύψεων για να «διαφανίσουν» τους πολιτικούς αντιπάλους. Και βέβαια οι μεταρρυθμιστές δε δίστασαν να στρέψουν την πολιτική της διαφάνειας απέναντι στους λεγόμενους συντηρητικούς.

Είναι όμως αλήθεια ότι η διαφθορά των κρατικών λειτουργιών είχε φθάσει πλέον στο απροχώρητο και ο μόνος τρόπος για να ληθούν μερικές γλώσσες ήταν να δημιουργηθεί μια δημοκρατική ατμόσφαιρα. Με αυτές τις διαδικασίες καθαιρέθηκαν αρκετοί [βλ. Ρούσση, σ. 152-155]. Μα η ασθένεια ήταν ανίατη και μια τέτοια «επισπρίνη» δεν της έκανε τίποτα.

Εξάλλου η κριτική στο κόμμα-κράτος ήταν ανέκαθεν προνόμιο των ανωτέρων και είναι κάπως αστειό όταν διατάσσονται να υφιστάμενοι να ασκήσουν αυτό το δικαίωμα. Αλλά τέλος πάντων αφού το είστε το Κόμμα, κάτι έπρεπε να γίνει.

Αφήστε με να σας διηγηθώ ένα επεισόδιο που συνδέεται με την νέα μου στάση απέναντι στην κριτική... Ένας πολύ γρήγορα «ανασυγκροτημένος» ηγέτης επισκέφθηκε τους αντιπροσώπους του τοπικού κομματικού παραρτήματος, των συνδικάτων και της νεολαίας πριν μια μεγάλη συνεδρίαση και διέταξε: «Καθένας, επαναλαμβάνω, καθένας από τους λόγους της συνεδρίασης πρέπει να περιέχει κριτική

προς εμένα». Αλλά φαίνεται πως αυτό δεν ήταν αρκετό και έπρεπε να πάρει τελείως το ζήτημα στα χέρια του. Πήγε λοιπόν βρήκε τους ομιλητές και τους είπε ακριβώς ποιός θα τόν υποβάλλει σε κριτική και για τι πράγμα... Μπορώ να φανταστώ πως θα μπορούσε να εξελχθεί το επεισόδιο μ' ένα τέτοιο αφεντικό που δίνει μαθηματικά για το πώς θα του απήρουν κριτική, κάτω από τον έλεγχό του. Έπειτα απ' αυτό θα καθόταν ν' ανταλλάξει εμπειρίες για το «νέο τρόπο» που σκέπτεται» [Γκέλμαν, 1986, σ. 72, 73].

Φαίνεται λοιπόν ότι η κοινωνική κριτική είναι αδύναμη, όταν κινείται εκτός των κοινωνικών αναθέσεων. Η διαφάνεια καπνιά διαδικασία σκανδαλογίας και εκφοβισμού που κάποτε εξαντλείται. Εντοπιστηκαν βέβαια περιπτώσεις διαφθοράς και οι υπεύθυνοι καθαιρέθηκαν και στολίστηκαν με διάφορα κοσμητικά (διεφθαρμένοι, κερδοσκόποι, ψυχές πουλημένες κ.τ.λ.). Αλλά η κατάσταση δεν άλλαξε. Δεν άλλαξε η ζωή.

Άνοιξε όμως για τους εργαζόμενους ένα πεδίο ελευθερίας από το οποίο σε ορισμένες περιπτώσεις επωφεληθήσαν. Χρησιμοποίησαν τον εκδημοκρατισμό για ν' αποκαταστήσουν την εργατική αλληλεγγύη, τη συνδικαλιστική και εργασιακή τους ενότητα. Έως εκεί. Γιατί τό μούδιασμα είχε κρατήσει πολύ και η γραφειοκρατική δυσφήμιση των μισοξιστικών και ελιτιστικών ιδεών ήταν φοβερή. Έτσι οι ελπίδες όλων εκείνων που πίστεψαν σε μια γιάλσονουτ «από τα κάτω» διαφρεύστηκαν.

Εάν λοιπόν η υπόθεση της δημοκρατίας δεν είναι μια οργανωμένη υπόθεση, κοινωνική και ταξική, τυτελίζεται σε δικαίωμα ατομικής διαμαρτυρίας, σε ψευδοποίηση συμμετοχής. Έγινε αυτό ακριβώς που ήθελαν οι μεταρρυθμιστές. Απλή υπόθεση του ατόμου-πολίτη. Μιά αλόκληρη γενιά λέγει ο Σαχναζάροφ δεν γνωρίζει πως να χρησιμοποιήσει τα δικαιώματά της. Αυτοί μπορεί ναίνε μορφωμένοι άνθρωποι, να διαβάζουν Σαίξπηρ και ν' αγαπούν τον Μπάχ αλλά πολίτες δεν είναι, γιατί δεν μπορούν να υπερασπίσουν τα δικαιώματά τους και δεν καταλαβαίνουν πολύ καλά ποιά είναι αυτά τα δικαιώματα. [Σαχναζάροφ, 1987, σ. 43]. Αλλά ο καθεός γνωρίζει πόσο δύσκολο είναι να υπερασπίσει το μοναχικό άτομο τα δικαιώματά του απέναντι στο γραφειοκρατικό τέρας.

Έπειτα οι άνθρωποι ήταν κουμπωμένοι απέναντι σ' αυτή τη δημοκρατική ρητορεία. Αυτός ο σχετικισμός εξηγείται εύκολα. Κι αν αυτή η ιστορία περί δημοκρατίας είναι ένα προσωρινό διάλεμμα; Ή ακόμα χειρότερα, αν είναι μια μηχανή για να εκτεθούν όσοι είναι ανικανοποίητοι από το καθεστώς; Ως φάρμακο έναντι παρόμοιων επιφυλάξεων προτείνεται η συλλογική συζήτηση. Αλλά ποιός τολμά μόνος, ως άτομο να υψώσει τους τόνους απέναντι σε μια Διοίκηση, η οποία θα παραμείνει και μπορεί από την επαύριο της κριτικής κι έπειτα να σου κάνει δύσκολη τη ζωή;

Η τελευταία ιδέα του Σαχναζάροφ αφορά τις εκλογές. Προτείνει μια μεγαλύτερη κλίμακα επιλογής για τον ατομικό ψηφοφόρο, υποψήφιους που υποδεικνύονται από κοινωνικούς φορείς (τα τοπικά εργοστάσια) κ.τ.λ. Επίσης μια προσπάθεια αναζωογόνησης του προεκλογικού ενδιαφέροντος με την επαναφορά του πο-

λιτικού ανταγωνισμού μεταξύ των υποψηφίων.

Ολ' αυτά απεδείχθησαν μάταια. Επειδή δεν υπήρχε αξιόπιστη εναλλακτική πρόταση και ο ιδεολογικός κριός με το επαναστατικό παρελθόν είχε σπάσει, η παλαιά γραφειοκρατική διοίκηση και ο εκδημοκρατισμός του Γκαρμπατόφ κινήθηκαν στο έδαφος της οικονομίας. Εκεί θα κριθεί και η τύχη της «δημοκρατίας» του Γέλτσον.

2. Ιδέες της αγοράς

α) Αυτονόμηση και ανταγωνισμός

Οι οικονομολόγοι του καθεστώτος ανεγνώριζαν ότι παρά το σοσιαλισμό, εξακολουθεί να υπάρχει μια «σχετική οικονομική απομόνωση των μονάδων παραγωγής». Αυτό που με την ανασυγκρότηση αποτελεί πλέον στόχο και συνειδητά επιδιώκεται είναι η ολοένα μεγαλύτερη αυτονόμηση των επιχειρήσεων, πράγμα που έφθασε μέχρι την κατάκτηση των μεγάλων συγκροτημάτων ακριβώς για να δημιουργηθούν «αυθύπαρκτες», «απομονωμένες» μεταξύ τους μονάδες.

Μεταξύ των αυτονομημένων αυτών επιχειρήσεων αναθερμαίνεται, προωθείται και θεσμοποιείται ο ανταγωνισμός, αρκετά ιδιότυπος κατ' αρχήν, για να γίνει στη συνέχεια κανονικός ανταγωνισμός με σκοπό το κέρδος.

Το πράγμα βέβαια δεν είναι καινούργιο, είχε αρχίσει από παλιά με τα λεγόμενα συνεταιριστικά αγροκτήματα (κολχόζ). Πριν όμως από την περεστρόικα κυριαρχούσε η αντίληψη ότι τα κολχόζ ήταν «κατώτερη μορφή» ιδιοκτησίας σε σχέση με την «ανώτερη μορφή», την κρατική ιδιοκτησία. Διότι το κολχόζ δε χρηματοδοτείται από τον κρατικό προϋπολογισμό όπως τα κρατικά αγροκτήματα (σοβχόζ) αλλά μέσω του πιστωτικού συστήματος. Η αμοιβή των εργαζομένων επίσης δεν καθορίζεται κεντρικά αλλά εξαρτάται από το μέγεθος της παραγωγής και το συνολικό κέρδος. «Κατά συνέπεια, βασίζονται κυρίως στις εμπορευματικές-χρηματικές σχέσεις. Πουλάνε το μεγαλύτερο μέρος του προϊόντος βάσει διαπραγματεύσεων και συμφωνιών και αντιδρούν στην απορρύθμιση της ισοδυναμίας των ανταλλαγών (π.χ. στους διοικητικούς καθορισμούς των ανταλλαγών- Σημ. δική μου Γ.Οικ.) διότι είναι υποχρεωμένα να αγοράζουν ό,τι τους είναι απαραίτητο για να εξασφαλίσουν και να επιταχύνουν την διευριμένη αναπαραγωγή, χωρίς να μπορούν τις περισσότερες φορές να υπολογίζουν ότι μπορούν να τ' αποκτήσουν δωρεάν».

Αυτά έγραφε στα 1976, ο πρόεδρος ενός Κολχόζ, ο Λισίτσιν, [1990, σ. 278-291] ένθετος από τότε υποστηρικτής της οικονομικής αυτονομίας των επιχειρήσεων. Συμπεραίνοντας μάλιστα, ότι αν αυτές οι αρχές των συνεταιριστικών αγροκτημάτων μπορούσαν να επεκταθούν και στις κρατικές επιχειρήσεις, δεν θα υπήρχαν πια δύο συστήματα ανταλλαγών αλλά μόνον ένα, ομογενοποιημένο και πιο λειτουργικό, βασισμένο στις εμπορευματικές-χρηματικές σχέσεις, ή για να λέμε τα πράγματα καθαρά, στο ελεύθερο (χονδρικό) εμπόριο και την χρηματοδότηση με δάνεια.

Στον καιρό της περιστροφής αυτές οι ιδέες εγκρίνονται, ανατυπώνονται και επιτυγχάνονται. Εκτός από τις αγροτικές υπήρχαν και άλλων ειδών κοινοπρατίδες (βιοτεχνικές, εμπορικές, κοινοπρατίδες καταναλωτών κ.ά.). Είς το εξής προσθέτουμε η δυνατότητα συγκρότησης οικοδομικών, συγκοινωνιακών, ασόμα και βιομηχανικών «συνεταιρισμών». (Με εισαγωγικά, διότι εδώ πλέον παρεμβαίνουν οι μεταμορφωμένοι σε κεφαλαιούχους γραφειοκράτες).

Η ανεξαρτητοποίηση αυτών των μονάδων συνεπάγεται φυσικά τον μεταξύ τους ανταγωνισμό. Αλλά όχι μόνον μεταξύ τους. Οι συνεταιρισμοί αυτοί καλούνται να παίξουν και έναν αυξημένο ανταγωνιστικό ρόλο έναντι των κρατικών μονάδων. Δι' αυτήν, καθώς λέγει το επίσημο ιδεολόγημα, θα υποχρεώσουν τις κρατικοδίαιτες επιχειρήσεις ν' ανασυγκροτηθούν ταχύτερα.

Καταλαβαίνουμε ότι αυτό που βρίσκεται στη βάση της γραφειοκρατικής σχεδιοποίησης, η κρατική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής τίθεται υπό αμφισβήτηση, κατ' αρχήν κεκαλυμμένη και έπειτα ολοένα πιο ανοιχτά καθώς βαδίζουμε προς τη λεγόμενη «κατάργηση».

Η κρατική ιδιοκτησία η οποία είχε μυθοποιηθεί ως «κοινωνική ιδιοκτησία», είτε ως «ιδιοκτησία όλου του λαού» τώρα απομυθοποιείται. Μπορεί, λέγουν ασόμα και η κρατική ιδιοκτησία να γίνει φραγμός στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. Κατ' επέκταση το Κρατικό Σχέδιο πρέπει να περιοριστεί χάριν των εμπορευματικών σχέσεων και της αγοράς ερυθρότητας.

Προφανώς - υποστηρίζει ο Α. Αμπάλκιν [1986, σ. 49] - δεν είναι πια αρκετό να μένουμε σε γενικές παρότι σωστές διατυπώσεις ότι η ιδιωτική ιδιοκτησία παρεμποδίζει την ανάπτυξη των σημερινών παραγωγικών δυνάμεων, ενώ η κοινωνική ιδιοκτησία τους δίνει ένα απεριόριστο ορίζοντα. Η ζωή έδειξε ότι η κοινωνική ιδιοκτησία δεν αποτελεί από μόνη της εγγύηση επιτυχίας και ότι εμπόδια στην ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων, στην επιστημονική και τεχνική πρόοδο μπορούν να υπάρξουν και κάτω από μια τέτοια (κοινωνική ιδιοκτησία).

Και για να διορθωθεί η κατάσταση προτείνεται κατ' αρχήν η οικονομική αυτονομία και ένας ιδιότυπος ανταγωνισμός των επιχειρήσεων.

Σ' ένα ιδεατό επίπεδο, η κοινωνία θα πρέπει να εφοδιάζει τις εργασιακές κοινότητες με τ' απαραίτητα, ενώ τ' αποτελέσματα εξαρτώνται από την εργασία αυτής της κοινότητας. «Αλλά» λέγει ο Αμπάλκιν και αυτό το «αλλά» έχει όλη του τη σημασία - «όσο καλύτερη επίδοση έχει τόσο περισσότερα θα παίρνει». [Αμπάλκιν 1986, σ. 53].

Η επίδοση με τη σειρά της έχει να κάνει με την ανταπόκριση στη ζήτηση. Οπότε, το μέγεθος της παραγωγής εξαρτάται αποκλειστικά από τις (εξασφαλισμένες) παραγγελίες. Σωστός; Τι άλλο, το κέρδος. «Να μια αρχή που πρέπει να τηρηθεί αυστηρά: εάν παίρνεις ένα ορισμένο ποσό χρημάτων θα πρέπει σε ορισμένο χρόνο να το επιστρέφεις με κέρδος» [ίδιο, σ. 53].

Το σχετικό υπόδειγμα παρέχεται από την νομοθεσία των ΗΠΑ. Ο δημοσιογράφος κάνει την εξής αθώα ερώτηση στον Αμπάλκιν:

Δημοσιογράφος Ντενίσκοφ: Έχω διαβάσει ότι στις ΗΠΑ δεν δίνεται άδεια σε

καμιά νέα εταιρεία ή δεν της επιτρέπεται ν' αρχίσει την παραγωγή, αν δε δοθεί επίσης άδεια στον ανταγωνιστή της. Αυτό αποτελεί εγγύηση για την ποιότητα των προϊόντων και αποδεκτές τιμές. Δε θα μπορούσαμε και μεις να πάρουμε μια σελίδα απ' αυτό το βιβλίο;

Αμπάλιν: Αυτό είναι μόνον ένα μέρος απ' αυτό που είναι γνωστό ως αντιμονοπωλιακό πρόγραμμα. Πολλά από τα κοιμητικά μας ντοκουμέντα έχουν ήδη επισημάνει την ανάγκη να καταπολεμηθεί το μονοπώλιο στη Σοβιετική οικονομία. Ορισμένες επιχειρήσεις μπορούν να διαιρεθούν σε μικρότερες, ενώ η διεθνής αγορά μπορεί να βοηθήσει για ν' αντισταθμιστεί ο μονοπωλιακός χαρακτήρας ορισμένων άλλων [1989, σ. 66, 67].

Με την εισαγωγή της αυτονομίας και του αγοραίου ανταγωνισμού η κρατική ιδιοκτησία αποδιαρθρώνεται. Εφόσον όμως την είχαν τόσο πολύ εξυμνήσει, βάψισαν τη διαλυτική τους δραστηριότητα «πάλη κατά των μονοπωλίων». Εξάλλου όλη η συζήτηση που άρχισε να γίνεται για τη βελτίωση της ποιότητας δεν είναι πια μόνον μια αφορμή για να υψωθούν οι τιμές. Η «ποιότητα» αποτελεί ζωτικό στοιχείο για τον διεθνή ανταγωνισμό. Η γραφειοκρατία βέβαια απέφευγε πάντοτε να κάνει συνδέσεις ανάμεσα στη διεθνή αγορά και την εσωτερική οικονομική πολιτική. (Όπως η αγορά καθορίζει με τους δικούς της όρους το δεσποτισμό μέσα στο εργοστάσιο, έτσι και η διεθνής αγορά μπορεί να επιβληθεί πάνω σ' ένα κράτος και να καθορίσει την οικονομική του πολιτική. Κι αυτό η γραφειοκρατία δεν μπορούσε να το δεχτεί αφενός διότι αντίκειται στη θεωρία της «σοσιαλιστικής» αντάγκειας και αφετέρου διότι εμφανίζεται ως συλλογικός εκπρόσωπος του ρωσικού κεφαλαίου). Ήδη όμως ο ανταγωνισμός των εξοπλισμών είχε γονατίσει τη Ρωσία που από τον «πόλεμο των άστρων» του Ρήγκαν κι έπειτα δεν μπορούσε πια να ακολουθήσει τον αντίπαλο. Εξάλλου η χώρα ήταν υποχρεωμένη να κάνει μαζικές εισαγωγές ειδών διατροφής (σίτον, κρέας κτλ). Οπότε το «ταμπού» αίρεται. Η νέα ιδέα είναι αυτή που παραθέσαμε πιο πάνω: «να χρησιμοποιηθεί ο διεθνής ανταγωνισμός» για την αναδιάρθρωση του κεφαλαίου στη Ρωσία, για να επιβιώσουν δηλαδή μόνον όσες επιχειρήσεις παράγουν «ποιότητες διεθνών προδιαγραφών».

Μόνον σε αυτό το πλαίσιο της αυτονομίας και της έκθεσης των παραγωγικών μονάδων στον εσωτερικό και τον διεθνή ανταγωνισμό μπορούμε να αντιληφθούμε το νόημα της συζήτησης περί «εμπορευματικών-χρηματικών σχέσεων». Αρχετοί σχολιαστές έχουν επισημάνει ότι οι σχέσεις αυτές δεν είναι παντού και πάντοτε ίδιες. Είναι ιδιαίτερες στις προκαπιταλιστικές κοινωνίες, ιδιαίτερες στον καπιταλισμό και ιδιαίτερες στα καθεστώτα γραφειοκρατικού σχεδίου. Αναλόγως του κοινωνικού σχηματισμού και των διαφορετικών τρόπων παραγωγής που μπορούν να συνυπάρχουν σ' ένα δεδομένο σχηματισμό, οι εμπορευματικές ανταλλαγές έχουν διαφορετική μορφή και φύση [βλ. Κουλέκωφ 1988, Ρούσης 1988].

Όταν όμως μιλάνε για την περεστρόικα, οι ίδιοι σχολιαστές αποφεύγουν να αναφερθούν στις συγκεκριμένες συνθήκες της λειτουργίας των εμπορευματικών σχέσεων: στην αυτονομία, την «αποκέντρωση», την κατάπιση, τον ανταγωνισμό. Διότι τότε θα είχαν όλα τα στοιχεία, ιδιότυπα βέβαια και παραλλαγμένα ενός

λειτουργούντος καπιταλισμού.

Ως αντικειμενικές εγγυήσεις για να μην οδηγήσουν οι εμπειρευματικές-χρηματικές σχέσεις στην παλινόρθωση του καπιταλισμού, ως αντικειμενικές εγγυήσεις παλαιότερα λογίζονταν: α) *Μία κρατική ιδιοκτησία*, β) *Μία κρατική εργοδοσία*, γ) *Μία συγκεντρωτική σχεδιασποίηση*, δ) *Η άμεση σχέση του εργαζόμενου με τα μέσα παραγωγής* [βλ. Κουλίκοφ 1988, σ. 91]. Η τελευταία ήταν ανύπαρκτη γι αυτό και με τα υλικά κίνητρα προσπαθούσαν να την αναπληρώσουν. Και τα τρία πρώτα στο καιρό της περεστρόικα θεωρούνται πλέον οικονομικοί φραγμοί και τίθενται υπό αμφισβήτηση. Άρα η πορεία προς την παλινόρθωση του ιδιωτικού κεφαλαίου ήταν καλά «προετοιμασμένη».

β) Η ταξική ανασυγκρότηση

Σ' αυτήν την οικονομική πορεία επιχειρείται-περισσότερο κατά την γνώμη μου συνειδητά και λιγότερο αυθόρμητα-η ταξική ανασυγκρότηση της γραφειοκρατίας.

Οι διευθυντές των τεμαχισμένων και αυτονομημένων μονάδων εξελίσσονται σε επιχειρηματίες. Η επιχειρηματική ευθύνη επιβάλλει επιχειρηματικό πνεύμα και τα δύο μαζί καταλύγουν στη χρησιμότητα. Από τη χρησιμότητα κερδοφόρων επιχειρήσεων είναι δυνατή η συγκρότηση ιδιωτικού κεφαλαίου και δι' αυτής η εξισορρόπηση της επιχείρησης (παρότι όπως δείχνει και η ιστορία της εκπομπής του δημόσιου τομέα στην Ελλάδα, δεν χρειάζεται να πληρώσεις παρά ψυχία για ν' αποκτήσεις μια επιχείρηση. Αρκεί να είσαι «φερέγγυος», να έχεις την κατάλληλη πρόσβαση και εξασφαλισμένη την κρατική σπιννοξή. «Φερέγγυοι», εδώ σ' εμάς, ήταν οι χρεωκοπημένοι επιχειρηματίες. «Φερέγγυοι» στη Ρωσία ήταν οι χρεωκοπημένοι γραφειοκράτες). Επίσης οι γραφειοκράτες μπορούν ν' αξιοποιήσουν πλέον αποθησαυρισμένα κεφάλαια μέσω των συνεταιρισμών, αναμένοντας την πλήρη άρση των φραγμών που έγινε επί Γέλτσιν. Όπως και νάχει, η περεστρόικα με «σχεδιασμένο» τρόπο δημιούργησε την πιο πρόσφορη, την πιο ευνοϊκή κατάσταση για το πέρασμα στην ιδιωτική οικονομία.

Στους εργαζόμενους βέβαια παραχωρήθηκε «δημοκρατία». Αλλά προσωπικά, η δημοκρατική συμμετοχή στις αποφάσεις της επιχείρησης σημαίνει συνυπευθυνότητα των εργατών. Παλαιότερα η ζημία χρεωνόταν στον διευθυντή. Η νέα σκέψη όμως ήθελε και τους εργαζόμενους υπόλογους για τις ζημιές.

«Πληρωμή για την παραγωγή αγαθών για τα οποία δεν υπάρχει ζήτηση είναι αδικαιολόγητη» [Αμπόλκιν, 1989, σ. 65].

Κι έτσι η αρχή «όποιος δεν εργάζεται, δεν τρέφει» αντικαθίσταται από μια άλλη «όποιος εργαζόμενος δεν αξίζει το φαγητό ας μην τρέφει».

Είναι χαρακτηριστική η ειρωνεία και η υποκρισία των «σοσιαλιστών της αγοράς» που αυτοαποκαλούνται «σοσιαλιστές της σκέψης», απέναντι στους εργάτες. Η απαίτηση να ζεις από την εργασία σου, η καθολική απαίτηση των εργαζομένων αποκαλείται «συναισθηματικός σοσιαλισμός» [βλ. Α. Σαρελιάνου 1990, σ. 21].

Αλλά δεν φθάνει η σχετική ειρωνεία, ότι δηλαδή η παραγωγική μάζα της Ρω-

σίας βρίσκεται υπό την επήρεια του «συναισθηματικού σοσιαλισμού». Οι «ταβάνικ», οι υπερασπιστές της αγοράς μέμφονται την εργατική τάξη για την κακή της συνήθεια να ζητά τα δεδομένα: «Τι πειράζει αν τα καταστήματα είναι γεμάτα ενδύματα που δεν αγοράζονται, και τι πειράζει εάν ένα αυτοκίνητο παθαίνει βλάβη αμέσως μόλις βγει από το εργοστάσιο; - η εργασία που έγινε για να γίνουν αυτά τα κουρέλια και τα παλιοσίδερα πρέπει να αμειφθεί από το κράτος, κανείς δεν πρέπει να χάσει το φως του - παίρνουμε χρήματα από τη δουλειά μας είτε είναι χρήση, είτε όχι» [Στρελιάνου, σ. 10].

Μα οι εργαζόμενοι δεν φταίνε σε τίποτα για το κοινωνικά ανεξέλεγκτο γραφειοκρατικό σχέδιο, για την παραγωγή αζήτητων αγαθών. Μόνον σ' ένα αποκεντρωμένο -συμβουλευτικό σύστημα, σ' ένα πράγματι σοβιετικό σύστημα, σ' ένα δικό τους κοινωνικό σύστημα θα μπορούσαν να έχουν την ευθύνη. Στο μεταξύ απ' όπου μας βάζουνε να δουλέψουμε από κει και θα περιμένουμε να πληρωθούμε.

3. Κοινωνικές λειτουργίες των «νέων» ιδεών.

Η ανασυνγκρότηση τελικά στον επίσημο λόγο εκφράζεται σαν μια πορεία από τη συγκέντρωση στην «αποκέντρωση»: από το πολιτικό μονοπώλιο στον εκδημοκρατισμό και από το Σχέδιο προς αυτορυθμιζόμενες οικονομικές μονάδες. Προπαγανδίζεται δηλαδή η πολλαπλότητα ως νέα, ουσιαστική διάσταση του κοινωνικού όλου και γίνεται μια προσπάθεια να πειστούν τα άτομα-εργάτες και τα άτομα-πολίτες ότι μέσα σ' αυτή τη νέα πολλαπλότητα θα εκφραστούν και θα ζήσουν καλύτερα.

Η πορεία αυτή προς τη διάλυση των παλαιών θεσμών ενσωμάτωσης και την ατομικοποίηση χαρακτηρίζεται ως νέος ανθρωποκεντρισμός (μετά τον ανθρωποκεντρισμό της χρυστοσκηνικής περιόδου που βασίστηκε στην κριτική της προσωπολατρίας και το «σεβασμό» της «σοσιαλιστικής» νομιμότητας). Αυτή την κατεύθυνση εξυπηρετεί η διάκριση *βασικών* και *παράγωγων* ιδεωδών του «σοσιαλισμού» και η έμφαση στα λεγόμενα παράγωγα χαρακτηριστικά. Ως βασικά κατατάσσονται όσα έχουν προταθεί από τους κλασικούς: δημόσια ιδιοκτησία, εξάλειψη των ανταγωνιστικών τάξεων, απελευθερωμένη εργασία. Ως παράγωγα, που έρχονται όμως να επισυιάσουν τα παραπάνω και να καλύψουν τους νέους οικονομικούς στόχους της γραφειοκρατίας λογίζονται τα ανθρωποκεντρικά:

Οι ιδιαίτερες δημοκρατικές μορφές, το επίπεδο ζωής, οι τρόποι πραγμάτωσης του ανθρώπινου δυναμικού δεν είναι λιγότερο σημαντικά για το άτομο από τη δημόσια ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής [Μπατάλοφ, 1989, σ. 36].

Απέναντι σ' αυτό το όλο με τα πολλαπλά-«ανθρωποκεντρικά» στοιχεία υπάρχουν κυρίως τρεις ιδεολογικές στρατηγικές για να προσδιοριστεί η ποιότητα τους: α) Η διαβεβαίωση ότι η πολλαπλότητα δεν αναιρεί την εγότητα που βασίζεται στην τελεολογία του συστήματος, στο σκοπό του, β) Ο εκλεκτικισμός που προσπαθεί ν' αναθεωρήσει τη σημασία των οικονομικών στοιχείων χωρίς όμως να διαταράξει πολύ τους παλαιούς «δογματικούς» ορισμούς, γ) Η καλυμμένη και ανοικτή προσα-

γίνοντα υπέρ της αγοράς και του δυτικού πολιτισμού, δηλαδή υπέρ του καπιταλισμού. Οι τρεις αντίστοιχες στοχεύσεις είναι ο εφησυχασμός, η ιδεολογική προετοιμασία της μετάβασης και τέλος η σύγκλιση με τον ιδιωτικό καπιταλισμό.

α) Η τελεολογική ενότητα του όλου είχε βέβαια από παλαιά προταθεί κυρίως όσον αφορά τις μορφές ιδιοκτησίας στο γεωργικό τομέα. Επαναδιαπραγματεύεται όμως τώρα για να «χωρέσει» κι άλλα πράγματα:

*Υπάρχουν στο σοσιαλισμό δύο μορφές κοινωνικής ιδιοκτησίας -λέγει ο Βορόμπιεφ [1990, σ. 104]- και αυτές αποτελούν τις δύο αντιφατικές πλευρές μιας και μόνης ουσίας (δηλ. του «σοσιαλισμού». Σημ. δική μου Γ. Οικ.). Η ενότητα της ουσίας των δύο μορφών κρατικής και συνεταιριστικής, βασίζεται στην ενότητα του τρόπου παραγωγής, τον χαρακτηρίζει ιδιοποίηση των μέσων παραγωγής και τέλος υπαυλικά της αποτελεσματία. Αυτά όσον αφορά την ενότητα. Όσον αφορά τη διαφορά, αυτή κυρίως εντοπίζεται στην ιδιοποίηση του αποτελέσματος της παραγωγής. Αυτό όμως, λέγει ο ίδιος συγγραφέας, δεν σημαίνει διόλου διαφορά ουσίας μεταξύ των δύο μερών: *Τά μέρη διαμορφώνουν το σκοπό, συνδεδεμένα σε μία ουσία. Η ουσία του σκοπού καθορίζει την ουσία των μερών. Το αυτό φυσικά λέγεται και για όλες τις εισαγόμενες στο σύστημα μεταρρυθμίσεις.**

β) Πάνη του ανωτέρω εφησυχασμού υπάρχει και η εκλεκτικιστική μέθοδος παραγωγής ιδεών που θέλει να πείσει τους ανθρώπους να ιδούν την πραγματικότητα και με άλλα μάτια, από την «καλή της πλευρά». Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν όλα όσα γράφονται κατά των «υπερ-επενδύσεων», κατά της εκπατικής δηλαδή αναπτύξεως, ιδιαιτέρως το σχετικό βιβλίο του Πέβζνερ [1990] όπου παρατίθεται και η σχετική βιβλιογραφία.

Ο Πέβζνερ πιάνει όλες τις έννοιες της μαρξιστικής οικονομίας (υπεραξία, τιμή, κέρδος κ.τ.λ.) και προσπαθεί να αναδείξει την ωφέλιμη πλευρά τους. Εκτός από την εκμεταλλευτική τους ουσία υπάρχει και μια άλλη «καλή πλευρά»: εκείνη της οικονομικής αποτελεσματικότητας.

Το ζήτημά του βέβαια δεν είναι να πεί κάτι καινούργιο για τη γραφειοκρατική οικονομία η οποία πάντοτε, με σχέδιο είτε αγορά, στην «αποτελεσματικότητά» ήταν επικεντρωμένη: το ζήτημά του είναι να απολλάξει τη γραφειοκρατική οικονομολογία από την μαρξιστική αναφορά που της ήταν πράγματι βάρος.

γ) Υπάρχει τέλος το αμάλγαμα των πανανθρώπινων αξιών που καλύπτει το στόχο της σύγκλισης με τον ιδιωτικό καπιταλισμό: *Μαζί με τις οικολογικές απαιτήσεις, το ανθρώπινο γένος αν θέλει να αναπτυχθεί παράπέρα χρειάζεται ένα νέο τεχνολογικό θεμέλιο, μια νέα ηθική, νέες διεθνείς πολιτικές σχέσεις. Αλλά αυτό δεν είναι δυνατόν χωρίς γνήσια δημοκρατία, χωρίς ελευθερία σκέψης και χωρίς βιβλικά ριζωμένες πολιτιστικές αξίες* [Μοϊσέγεφ, 1989, σ. 46]. Όλες αυτές οι γενικολογίες περί τεχνολογίας, ηθικής, πολιτισμού και δημοκρατίας αποκρύπτουν την ποιιστική διαφορά που ανάλογα με την ταξική οπτική χωρίζει τις σημασίες αυτών των εννοιών στα «δύο». Ολ' αυτά για τις πανανθρώπινες αξίες του Γ' κομμουνιστικού, τό «κοινού ευρωπαϊκού σπιν» κ.τ.λ. τα παραθέτει αναλυτικά και τα ανασκευάζει ο Ευτ. Μπατσάκης στο βιβλίο του *Ενα φάντασμα πλανιέται* [1992, κεφ. 3.5]. Οπότε δεν χρειάζεται

να επιμείνω άλλο.

Θα μπορούσε ν' αναρωτηθεί κανένας γιατί ασχολούμαστε μ' αυτές τις ιδέες που ενώ εμφανίστηκαν σαν καινούργιες ήταν στην πραγματικότητα «γέρικες». Μάλιστα όταν αυτές οι γέρικες ιδέες είναι και πολύ σεμνότερες: ντρεπόντουσαν να πουν τα πράγματα με τ' όνομά τους. Οι χαλκοπρόσωποι μεταρρυθμιστές έλεγαν «μαρξιστικά» ότι ήθελαν τον καπιταλισμό. Εκεί άλλωστε που αυτή η μεταρρυθμιστική κατεύθυνση υπερίσχυσε, στη Ρωσία του Γέλτσιν, στην Κίνα του Τιέν-Αν-Μεν, το δημοκρατικό προσώπειο δεν χρειαζόταν πια κι έτσι αυτές οι ιδέες αποσυνδέθηκαν από τους ιδεολογικούς θεσμούς και μηχανισμούς. Την επιζήτηση και εφαρμογή τους ανέλαβε κυρίως η εκτελεστική εξουσία και ο μηχανισμός της καταστολής.

Οι λόγοι είναι κυρίως δύο. Πρώτον, για να θυμηθούμε όσους από το ΚΚΕ και το Συνασπισμό διακινούσαν αυτές τις ιδέες. Ακόμα και μετά την κατάρρευση, ο Χ. Φλωράκης υπεστήριζε ότι στα χαρτιά, στα ντοκουμέντα δηλαδή του γκορμπατσωφικού ΚΚΣΕ, του φαινόταν όλα πολύ ωραία. Αυτό που δείχνει η ιστορία είναι ότι οι γραφειοκρατικές ηγεσίες κινούνται πάντοτε από τα λάθη στις συγκαλύψεις κι από και σε νέα λάθη, -από τον εμπειρισμό στον κυνισμό.

Δεύτερον, διότι αυτές οι ιστορικές σκιές αναδεικνύουν με σαφή τρόπο τον εργατικό έλεγχο της παραγωγής και τον εξισωτισμό ως θεμέλια της εργατικής δημοκρατίας. Την αναγκαιότητα και την επικαιρότητα των σοσιαλιστικών ιδεών, που τόσο δυσφημίστηκαν από συντηρητικούς είτε μεταρρυθμιστές γραφειοκράτες.

Παραπομπές

Abalkin (1986)	«The pivot of Economic Life» in «USSR: a time of change», Progress, 1987.
Abalkin (1987)	«Restructuring the Economic Mechanism» in «The Economic Strategy of the C.P.S.U. (Social Sciences Today)», 1988.
Batalov E. (1989)	«The Socialist Perspective and the Utopian Consciousness» in «The case for Perestroika», Progress.
Μπορόβιεφ Ε. (1990)	«Εκονομομοιταξική προαποθέταση σοσιαλίζμα», «Οσνόβια», Χαριόφ.
Gelman A. (1986)	«First Things First» in «USSR: a Time of Change» Progress, 1987.
Kosolapov R. (1986)	A Few Salient Points, Progress, 1987.
Kulikov V. (1988)	«Commodity-Money Relations in the Acceleration Process» in «The Economic Strategy of the CPSU»

- (Social Sciences Today), 1988.
- Kynitsyn (1988) «*The Life and Destiny of Nikita Khrushchev*» in «*One Way Ticket to Democracy*» Progress, 1989.
- Lissitchkin G. (1990) *Les dogmes et la vie - L'origine de nos difficultés*, Progrès.
- Μάροβιτς Β.Ν. (1989) *Γιζνένινα ποζίτσιγια λήιτονοσσι*, Μιαλ, Μόσχα.
- Moiseyev N. (1988) «*My Views on the New Face of Socialism*» in «*The Case for Perestroika*», Progress, 1989.
- Μαυτοόκης Ευτ. (1992) *Ένα Φάντασμα πλανιέται, Στάχιν*, Αθήνα.
- Πέβζνεφ U. (1990) *URRS, Perestroika et discussions en économie politique*, Progrès.
- Preobraznensky E. (1992) *From N.E.P to Socialism*, Plough Press, London, 1962.
- Ρούσης Γ. (1988) *Σοσιαλισμός και Περεστρόικα, Σύγχρονη Εποχή*.
- Shakhnazarov G. (1987) «*Learning Democracy*» in USSR: «*a Time of Change*» Progress, 1987.
- Yakovlev (1987) *Achievement of a Qualifatively New Condition of Soviet Society* *Social Sciences*, 1988.

